

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ.

ОПОВІДАННЯ

ПРО

Заздрих Богів.

ТРЕТЕ ВИДАНЄ.

Заходом і з переднім слівцем

М. ПАВЛИКА.

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ

850 Мейн Ст.

Вінніпег, Ман.

Що кождий Українець повинен читати

СИЛА І КРАСА, повість В. Винниченка. II. часть: Як баба Горбулиха зробила страйк. — Ціна 25ц

РАЙ І ПОСТУП. — Одна з найкрасших і важнійших наукових розвідок. Написав Проф. М. Драгоманів. — Ціна.... 40ц

ВАРВАРА УБРИК. — Історична подія з другої половини 19-го століття, котра мала місце в Кракові в мурах кляштору, законниць Кармеліток. Варвара Убрик була замурована в темнім льоху через кільканайцять літ аж збожеволіла. Остаточне поліція внала на слід і виловила тих «святців». Ся історія потрясаюча до глибини душі а перечитавши її кождий довідає ся які то злочини діють ся по кляшторах. — Ціна 40ц

СТРАШНІ ТАЙНИ МОНАСТИРСЬКИХ МУРІВ подані Марією Монк, монахиною якій вдалось втечи з монастиря. Се найцікавійша книжка на українській мові. (Перевід з англійського) Ціна сеї книжки 50ц

МАРУСЯ. (Повість). Написав Гр. Квітка Основяненко.... 25ц

Душа тут обновляеть ся — писав Куліш — вбачаючи пишну красу дівочу і чисте дівоче серце. Се же Маруся в нас перед очима: се наша молодість, се ті дні святі, приспомятні, як і в нас було красно, чисто і свято в серці. Побачили ми себе в тій дівчині, чистій красою і непорочній серцем, мов глянули в воду на свою молоду вроду, — і як же то нам жити на світі схотілось... Зневірившись всьому щастю, тут ми йому дали знов віру — і здалось нам, що справді рай на землі буває.

В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЕ КОПАЛА. — Незвичайно гарне оповіданє. Написала Ольга Кобилянська. — Ціна 75ц

ХАТА ДЯДЬКА ТОМИ. — Повість з життя муринів в державах північної Америки. Часть I. і II. 50ц

ДВІ ДОЛІ. Гарна повість Д. Мордовця. 222 стор 50ц

ПІМСТА ЗА КРИВДУ. — Гарна драма у 5-ох діях зі співами і танцями з повісти Миколая Джеря. — Ціна..... 30ц

RUSKA KNYHARNIA

848=854 Main St.

Winnipeg, Man.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ.

ОПОВІДАННЯ

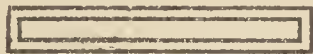
ПРО

Заздрих Богів.

ТРЕТЕ ВИДАНЄ.

Заходом і з переднім слівцем

М. ПАВЛИКА.

[1918]

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ

850 Мейн Ст.

Вінніпег, Ман.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
University of Toronto

ПЕРЕДНЕ СЛІВЦЕ.

Оповідання сі були друковані у „Хліборобі” 1894 р. і відбиті в окрему книжочку, що вийшла того-ж року заходом редакції „Народа”, а коштом Українців. Книжочка вже розійшла ся. В сім новім виданю її додано — в кінці 1-го та в початку 2-го розділу — деякі доповнення небіжчика Автора, написані для відбитки, котра тим часом уже була готова, так що ті доповнення появляють ся тут у-перше.

На нашу думку, отся невеличка праця небіжчика Драгоманова варта більше ніж яка инча його популярна праця, як найширшого розпростореня серед мас нашого народу і навіть серед інтелігенції. В сій праці зачеплена, скажати так, сама точка людського поступу і zarazом справа найбільше болюча для робітників того поступу серед Русинів-Українців. У нас, тим небогатьом робітникам поступу приходить ся виносити муки ще більші ніж виносив Прометей — бо він-жеж на те був бог і мав більше сил до терпіння, а не мав людських потреб! У нас, серед безпросвітної пітьми та бідности величезної більшости наших народніх мас, робітники поступу наражені на нужду й тисячні инчі лиха й неприємности від чужих і своїх богів та людців. У нас треба дійсно надлюдської сили душі, аби не похитнутися на вибраній раз дорозі поступу, аби не подати ся перед темрявою та її слугами, аби не зневірити ся в правду, в нарід, у себе самого, і не впасти. Небіжчикови Драгоманову прийшло ся більше ніж кому небудь з інтелігентних Українців — бо на вигнаню з рідної землі! — винести на собі всі муки народнього діяча, то не дивно, що з його душі й вирвали ся отсі блискучі та палкі слова, сказані для широких народніх мас і для тих, що насаджаять ся коло

того, аби ті маси рушити з місця та їхнути на дорогу поступу. Той час, коли в головах людських прокинулася думка про марноту богів, — сотворених у нестямі самими-ж людьми, та про вагу самих людей з їх власним розумом — той час був найбільшою революцією на світі, був переломом у людському життю, початком самостійності людського духа і, значить, початком дійсного поступу на землі. Аж від тепер люде — розуміє ся, зразу лише світліщі й ліпші одиниці, немов пів-боги, а далі й чим раз більші купи людей — почали ставати на власні ноги, числити на власні сили — поступати. Про ту переломову хвилю в життю людським на землі й говорить отся книжочка Драгоманова.

Прийміть же її щиро, ви всі робітники на ниві нашого народнього поступу, особливо ви, братя селяни, що по ваших хатках уже блимає сям-там досить ясне світло, викресане головню змаганнями неб. Драгоманова. Нехай ся книжочка підносить вас, нехай додає вам сили й витревалости йти непохитно по дорозі світла, правди, добра; і ширить думки сеї книжочки в найдальші закутини нашої нещасної країни: нехай вони розжарюють у душі темних мас нашого народу Прометееву іскру, — іскру розуму й завзята до поступу, що привалена у нас стародавними забобонами та всякими злиднями дужче ніж у багатьох инчих народів; нехай сі слова виробляють у нас фанатиків всякого поступу та чоловіколюбства, готових за свої думки та змагання на всяке лихо, на всяке горе, навіть на смерть, — бо лише таким чином можна наш нарід піднести та захистити від потопу в морі світліщих, дужчих і справніщих чужих племен, що напірають на него грізними хвилями з усіх боків.

Львів, 16—11 1901.

М.П.

1) Початок думок про заздрих богів.

Тепер у всіх вірах просвічених народів, що мають свої святі письма: у Китайців, Індійців, Жидів, Арабів і інших народів віри Магометової, та у народів віри Христової, навчають, що бог добрий до людей, а хоч і строгий суддя над ними, так і праведний. Через се декому може показати ся навіть неймовірним, аби люде могли думати й оповідати про заздрість божу. А тим часом серед людей скрізь довго жили такі думки й оповідання і навіть сліди їх лишили ся по святих письмах деяких і досить просвічених народів.

Вийшло се з того, що перші боги, яких собі придумали люде, як були ще зовсім дикі, були істоти, що буцім то живуть у кожній появі природи: у грімі, у дощі, морозі, сонці, морю, ріках і т. и. Люде спершу не знали від чого і як поступають ті появи, думали, що кожда з них має свою волю, свого духа, в формі птиці, звіря, або людини, що кермує ними. А що люде були безсильні перед тими появами, бо не вміли ще робити собі ні одежі доброї, ні домів, ні якогось струменту, то дуже бояли ся їх, бачучи собі від них більше лиха ніж добра. Люде думали, що ті появи, або боги, які кермують ними — сердиті, ворожі до людей. Навіть тоді, коли вже люде почали придумувати собі деякі струменти (перше з дерева та кісток, далі з каменя, потому з міді, а нарешті з заліза) і тими струментами підбивати собі деякі природні появи, то вони думали, що боги так тільки до часу терплять і попускають де в чому людську сміливість, але-ж завидують людській силі й волі, і як та сила та воля перейде певні границі, то нищать її, показуючи свою силу і волю, перед котрою люде все мусять лежати ниць.

Як довго можуть держати ся межі людсьми такі дикі думки, видно з того, що наприклад у Греків, вже як вони вміли

писати дуже добрі книги, один писатель, що жив перед 450 роками до Христа, розказував ось яке оповіданє про одного царя, Полікрата, на острові Самосі. Все буцім то щастило Полікратови, отже приятель його, цар єгипетський, написав йому: „Мені не подобає ся, що тобі усе щастить, бо бог заздрий. Ліпше, як у людини доля перемішує ся з недолею. То подумай, що в тебе є найдорожче, таке, що тобі було би жаль утратити, тай сам відбери у себе ту річ, то й вирівняєш свою долю”. Полікрат ніби то взяв дорогий перстінь і вкинув у море, далеко від свого острова; але через кілька днів йому принесли чудову рибу, і як її розрізали, то найшли в ній той перстінь. Як дізнав ся про се цар єгипетський, то перестав дружити з Полікратом, бо допевнив ся, що його неминуче жде велика недоля. І справді через якийсь час Полікрата замучив сусідний персидський начальник. Бог не стерпів, аби він був усе щасливий!

Вже як Жиди писали свої сьвяті книги, ще пізнійше, років зо 300 до Христа, і викладали в тих книгах заповіді, які мовляв, дістав від самого бога пророк їх Мойсей, то написали в початку тих заповідей ось такі слова: „Я, Ягве (або Єгова, так звали Жиди свого бога) — твій бог, що вивів тебе з Єгипта і ти не будеш мати собі инчих богів передомною, бо я, Ягве твій біг, я бог ревливий”. Тепер у тих заповідях, що вчать наших дітий, викидають остатні слова, бо вони тепер показали ся би зневагою до бога, але колись сї слова нікого не ображали, а показували ясно думку, яку мали Жиди про свого бога

З сего приміра добре видно, що люде не все мали однакові думки про богів, а що думки ті переміняють ся з часом, як переміняють ся люде, так що можна сказати: які люде, такі у них і боги. Правда й те, що коли раз уже складуть ся у людей певні думки про богів, та до того ще й будуть записані у сьвяті для тих людей книги, то довго вони впливають на людей і спиняють виробленє нових думок. Се видно й на тому, як довго держали ся і по наших сторонах, аж до часів, старі думки про заздрість божу. Про се ми розкажемо в отсій книжочці.

2) Грецькі оповідання про бога Зевса, півбога Прометея та жінку Пандору.

От коли люде були ще досить дикі й хижі, то й склали оповідання про заздрість божу, про те, як боги не хотіли, аби люде що вміли, та знали та були сміливіщі й незалежні від них.

З таких оповідань дуже цікаві оповідання старих Греків — першого народу в наших, європейських сторонах, що став письменним і просвіченим. Ті оповідання записані в старих грецьких книгах кілька сот років перед Христом, чу дові образи з них вирізані з мармуру на дошках і в статуях. Се оповідання про бога Зевса і півбога Прометея та жінку Пандору.

Зевс, — себто небо або громовий бог, що царює на небі, маючи в своїх руках блискавки, — не хотів ніби то, аби люде мали у себе вогонь, а заховував той вогонь на небі та лише кидав його сам, блискавкою, коли хотів убити кого, або що спалити. А Прометей ніби то, один із менчих богів, або півбогів, котрого ім'я значить по нашому: той, що заглядає наперед, Провидящий, — узяв з неба вогонь і дав його людям. Ну, а звісно, що лише з вогнем люде могли ogrівати ся, варити страву, кувати струменти і т. и., — значить, володінє вогнем було початком усього поступу між людьми. Певно, Греки придумали собі Прометея, аби задержати собі спомин про те, як колись батьки їх навчились удержувати собі вогонь, що иноді падав з неба в блискавці та запалював дерево. Коли й тепер наші простіщі люде боять ся гасити вогонь, що виходить від блискавки, то можна собі думати, як колись дикі люде боялись навіть приступити до такого вогню. То як з часом Греки насмілилися до того, що стали брати собі в куріні такий вогонь, а далі навчили ся витирати собі вогонь двома кусниками сухого дерева (як се роблять і тепер літом наші пастухи Гуцули на поолонинах і звуть такий вогонь жива ватра), то Греки стали вірувати, що насмілив ся таке робити не простий чоловік, а сам бог, чи півбог, Прометей.

Грецькі оповідання кажуть далі, що цар небесний Зевс дуже розгнівав ся за те на Прометея й покарав його тим, що наказав підданім йому богам прикувати Прометея до високого стовпа, або до скали на горах Кавказьких і поставив коло него орла, аби той раз-у-раз клював печінку Прометея (На се натякає наш Шевченко у своїх віршах „Кавказ”, коли каже: „спокон віку Прометея там орел карає”).

Та Зевсови мало було сего; він придумав спосіб, аби попсувати житє людям, котрих ущасливив, або по деяким оповіданням, сотворив Прометей. Зевс ніби то наказав одному з богів замінити водою землю і вилінив з того жінку, наказав далі ріжним богам і богиням обдарувати ту жінку всіми красами, через що й назвали її Пандору, себ-то по нашому всім обдарована. Але до краси Зевс наказав додати Пандорі брехливість і хитрощі. Отся Пандора мусіла піти до людей, над котрими старшував брат Прометей Епіметей, имя котрого по нашому значить: Пізновидящий, або мудрий по шкоді. Епіметей прийняв собі гарну Пандору за жінку, хоч Прометей і навчав його не приймати від Зевса ніякого подарунку. А Пандора підняла в Епіметея покришку з амфори (великий глечик) або зо скриньки, котру сам Зевс післав з нею чи перед нею в дім Епіметея. В тій-же амфорі чи скринці були сховані всякі слабости і лиха, котрі від тоді й розійшли ся по сьвіту і роблять людей нещасливими. Відти пішло слово: „скриня Пандори”!

Се оповіданє про Пандору мало навчити, що заздрю силу бога люде не переможуть, що той бог таки поставить на своїм, і що лихо розійшло ся серед людий через жінку, а властиво через жіночу цікавість. І дуже се оповіданє принижало серед Греків пошану до жінок.

3.) Жидівські оповідання про бога Ягве і першу пару людей.

Подібні до сих грецьких оповідань склали ся в старі часи серед Жидів і записані в жидівських книгах оповідання, котрі, перекладені на грецьку мову, перейшли, яко сьвя

те письмо, і до християн і прозвані були Біблія, що по грецькому значить Книги, себто над усіми книгами книги.

От у першій з сих книг розказано таке: Бог Ягве зліпив чоловіка з землі і вдунув йому через ніс дух живий. Потому бог Ягве насадив райський сад з усякими рослинами і межи ними було два дерева: дерево життя і дерево пізнатя про добро і зло. Бог Ягве взяв чоловіка і переніс його в той сад і позволив їсти всякі овочі, окрім овочів з дерева пізнатя про добро і зло, бо, казав: „як ти зїси з него овочі, то зараз умреш.” Далі, аби чоловік не жив на самоті, бог Ягве поробив із землі всякі животні земні і птиці, але чоловік не признав їх за своїх товаришів. Тоді бог Ягве післав на него міцний сон і вийняв у него ребро, заповнив те місце м'ясом і зробив з того ребра жінку. (Дехто і тепер каже, що в мушці число ребер не однакове з обох боків, але се неправда!) Чоловік полюбив жінку. Тоді вуж, найрозумніший буцім то з земних животних, прийшов до жінки і спитав: „Чи справді бог вам сказав, аби ви не їли ніякого овочу в саді?” Жінка відповіла: „Ні, ми можемо їсти овочі з кожного дерева в саду а лише не можемо їсти овочів з дерева пізнатя про добро і зло, ані доторкати ся до него, бо бог сказав, що инакше ми вмиremo.” „Ну, сказав вуж, напевно ви не вмиrete, а лиш бог знає дуже добре, що як ви зїсте овочі з того дерева, то зараз же вам очи проясняться і ви будете як боги і розуміти мете добро і зло.” Тоді жінка зірвала того, овочу зїла і дала чоловікови і той зїв. Зараз же очи їм прояснило і вони зрозуміли, що вони голі і взяли листя фігові і поробили собі хвартухи. Коли вони зачули гук від ступнів бога Ягве, що прийшов під вечірній холод у сад на прохід, то схоали ся. Бог Ягве покликав чоловіка: „дети?” Той відповів: „я почув гук від твого ходу по саду і перелякав ся, що я голий тай сховав ся.” Тоді бог сказав: а хто тебе навчив, що ти голий? Певно ти попоїв овочу з дерева, що я тобі заборонив! Чоловік відповів: „жінка, що ти мені привів, дала мені ті овочі, і я зїв.” Тоді сказав бог Ягве до жінки: „що ти наробила!” Жінка відповіла: „вуж мене підвів, аби я їла.” Тоді бог Ягве прокляв вужа, аби той ла

зив на животі та їв землю (так думали давно Жиди! але дійсно вужі землі не їдять!) та аби до віку була сварка mezi людьми й вужами! А жінці бог сказав: „Я тобі надам великі муки, коли ти будеш вагітна; ти в болісти родитимеш діти і палко хотітимеш чоловіка, а чоловік буде над тобою паном!” А чоловікови сказав: „За те, що ти послухав жінки та їв овочі з дерева, що я тобі виразно заборонив, нехай буде від тепер поле прокляте через тебе; з гіркою мукою ти годуватимешся за свого життя. Терне та колючки приносиме тобі земля, а ти все таки мусітимеш годуватися тим, що росте на полі. В поті лица ти здобуватимеш собі хліб, поки вернешся в землю, з якої ти взятий; бо ти порошок і в порошок мусиш вернути ся.” І сказав тоді бог Ягве (очевидно, до других богів): „Дійсно, чоловік став тепер, як один із нас, бо тепер він розуміє добро і зло. Коби ще він не насмілився также рвати й їсти овочі з дерева життя; бо тоді він стане ще й безсмертним.” (З отсих слів можна виводити, що й перше людям не вільно було їсти также овочів дерева життя і що й перше вони не були безсмертні. Точка ся в біблійнім оповіданню неясна). Тоді бог прогнав чоловіка з того райського саду і поклав коло того саду херувима, котрому дав меч із блискавками, що крутилися, аби той боронив до рогу до дерева життя.

Аби пояснити деякі точки сего оповідання, ми зробимо перше дрібніщі уваги, а далі скажемо взагалі про змісл от сего оповідання. Перша наша увага буде така, що хоч нас звичайно і навчають, буцім то Жиди спокон віку визначилися від усіх инчих народів вірою в одного бога, в якого вірують тепер і письменні християне, але із наведених вище слів бога Ягве, що „чоловік став як один із нас”, і з богатьох инчих місць Біблій видно, що спершу й Жиди признавали істнованє богатьох богів. Так напр. вони признавали, що у кожного народу є свій бог, як у них Ягве, лише свого бога вони вважали за дужчого. Окрім сего, коло того Ягве Жиди все клали, „дітей божих”, як звуться вони в Біблій, котрих по грецьки названо ангелами, себ-то гінцями. Очевидно, що ті діти божі або гінці, то само що менчі боги, або пів

боги старих Греків. Навіть один християнський писатель, св. Августин казав, що боги старих народів то само, що ангели, а звичайно навіть пізніщі Жиди і потому християнські вчителі не відкидали істнованя богатьох богів чужих народів, а лише вважали їх за чортів.

Далі ми завважимо, що Жиди мали спершу дуже ґрубі думки про істоту бога, представляючи його в виді людини, котра ходить, нюхає, сердить ся і т. д. Ось і в повищім оповіданю бог Ягве ліпить із землі чоловіка і звірів, дме чоловікови в ніс, садить рослини, ходить по саду в вечірній холод, і при тому стукає ногами, як людина. Се все дуже неподібне до тих думок, яких стали держати ся Жиди пізнійше й які від них перейшли до просьвічених християн, що бог то дух-розум, який не має кінця й образу. Такі думки переняли Жиди від просьвіченіщих сусідів, між инчими від грецьких вчених, що звали ся філософи — любомудри, що любили вільну мудрість або науку.

Згадка про херувима з чудним мечем показує, що й Жиди, як і инчі старі народи, представляли собі чудні, неприродні істоти слуг божих. Як Жиди представляли собі херувимів, можна бачити з біблійної книги пророка Єзекеїла. Той пророк каже, що він бачив такі страшні істоти на небі нижче божого трону, се ніби були чотири звірі і кождий з чотирма головами: людською, левячою, воловою та орлячою, з чотирма крилами і з ногами телячими. Подібні образи вирізували з каміня сусіди й родичі Жидів, Асирійці, і багато тих образів тепер викопано в руїнах асирійських міст і перевезено до наукових закладів у Парижі та в Лондоні. Копії з тих образів можна побачити й у Відні, а рисунки в богатьох книжках. Але звичайно ті асирійські херувими мають не по чотири голови, а по одній: людській, або орлячій і т. и. Християне задержали образи ангелів, як істоти з людськими головами, але з крилами: двома, чотирма, або шістьома, а чотири голови, що привиділи ся Єзекеїлу на херувимах, християне поділили межі чотирма євангелистами, коло котрих часто по церквах малюють: ангела з людським видом, лева иноді крилатого, вола, иноді так-

же крилатого, та орла. Так то довго вдержують ся у людей старі чудні образи, переходячи навіть від одного народу до другого.

А тепер звернемо ся до загального зміслу біблійного оповідання про бога Ягве і першу пару людей. Змисл той по дібний до зміслу грецького оповідання про Зевса, Прометея та Пандору. І в жидівськiм оповіданню ми бачимо, що бог завидує людям і не хоче, аби знали що таке добро і зло, бо їть ся, аби вони не стали безсмертними. І в сiм оповіданню люде втратили щасливе житє через жінку. Такі оповідання розійшли ся далеко межн людьми віри жидівської тай поріднених із нею вір: християнських і магометанських, і скрізь підпирали погорду чоловіків до жінок. Так і у нас письменні люде перекладали книжки про жіночу злість (Приччи о женской злобѣ) і там на перше місце ставили, що через жінку вигнано людей з райського саду, а звичайно на наведені вище слова Ягве про чоловіка й жінку опирають думку, що жінка не може бути рівним чоловікови товаришем, а му сить бути йому піддана, а чоловік має бути над нею паном.

4) Пізніщі перерібки оповідання про Зевса та Прометея.

З часом, коли підросла серед людий наука, набрались вони сили і стали менче страхати ся появ природи, то стали у них переміняти ся думки і про богів. Люде вже почали навіть встидати ся таких оповідань, як розказані вище, і почали їх потрохи змінювати, або инакше поясняти.

Так Греки почали додавати до оповідання про Зевса, Прометея та Пандору инчі кінці. Греки мали здавна казки про те, як сонце (що вважало ся за сина неба), в образі лицаря Геракля, бє ся з темрявою, з хмарами і т. и. Пізніще Греки змінили сї оповідання так, що Геракль ніби то був найлюбіщий син небесного царя Зевса від дівчини-людини. В тих оповіданнях розказували, який той Геракль був добрий до людей, як трудив ся для них, побиваючи різні чудовища страшних звірів, злих царів, вичищаючи землю від бруду, через який розходили ся по світі кароби й т. й. Між опові

даня про Геракля, Греки вставили й таке, що той син божий, чоловіколюбець, дійшов і до скали, до якої був приятий також чоловіколюбець Прометей, і як він розбив кайдани Прометееві й прогнав або вбив орла Зевсового, і що навіть Зевс на те згодився і помирився з Прометеем. До старих оповідань було ще давніше додано таке, буцім-то Зевс сказав, що він тоді увільнить Прометея, коли який бог схоче спустити ся в Тартар, себ-то в підземну велику печеру, де держить ся мертві, инакше сказати: схоче вмерти. А побіч того розказувано, про Прометея знав від матери Землі, що буде час, коли новий бог звалить із царства Зевса, і знав, що той бог має народити ся від одної морської богині й самого Зевса, але буде дужчий від батька. Зевс буцім то всяко намогав ся вимучити від Прометея його тайну, та Прометей не хотів її говорити. Отже в новіших оповіданнях розказувано, що Геракль виповнив частину умови, поставленої Зевсом — спускав ся в Тартар, але не лишив ся там, а навіть подужав там страшну многоголову собаку, що стереже там умерлих, і витяг її на час на гору, а до того ще й бог лікар Хірон, приятіль Прометея й людей, згодив ся вмерти, аби тільки Прометея визволити. Тоді буцім то зроблено було так, що Зевс, котрий, люблячи Геракля, ради був прославити його, аби всі побачили, яку силу має той його син, згодив ся на увільнене Прометея, а сей буцім то сказав Зевсови свою тайну, і тоді ніби то боги віддавали згадану морську богиню заміж за одного царя і від неї родив ся справді славний лицар Ахиль — дужчий від свого батька, але нестрашний Зевсови. Так у нових оповіданнях син божий чоловіколюбець Геракль мирив Зевса з Прометеем і людьми. Далі до оповідання про Пандору додано такий кінець, що глечик, який вона відчинила, відки розлетіли ся на людей лиха, хвороби і смерть, лишилася таки надія, котру сам Зевс поклав туди, і та надія піддержує людей думкою, що колись буде ліпше жити.

Так чим більше ставали Греки просвічені, тим більше представляли собі богів добрішими. Саме перед тим, як появилася межи погреченими Жидами віра християнська

ка, грецькі вчителі любили розказувати про Геракля, сина божого, чоловіколюбця, та славити його за добродійства, які він робив людям, і за те, що він помирив бога-отця з Прометеєм і людьми.

Але межі пізнішими Греками появили ся й такі люде, що хотіли дійти до правди про сьвіт і жите зовсім незалежно від старих оповідань, вільною наукою, й почали відкидати зовсім усі старі думки про богів. Деякі з них зовсім по своєму повертали й такі оповідання, як те, що ми розказали про Зевса та Прометея. Між инчими грецькі писателі складали такі твори, де певні оповідання показують ся у театрах людьми, що говорили за дієві особи тих оповідань. Такі твори названо драмами, се-б то діями. Отже оповідання про Прометея були дуже цікаві і через то придатні до перерібки на драму. І до нас дійшла грецька драма „Скований Прометей”, яку написав у місті Атенах Есхиль, що вмер іще в 456 перед Христом. Починає ся та драма тим, що Прометея приводять слуги Зевсові, Власть і Сила, за котрими йде бог Гефест, — небесний коваль, що приставлений, аби правив вогнем по волі Зевса. Власть грубо наказує Гефестови прибавати Прометея до скали, аби навчив ся шанувати панство Зевса і покинув своє чоловіколюбство. Гефест плаче, як йому гірко мучити товариша, а все таки сповняє панську волю і ще виговорює Прометеєви так: „Ось що ви ходите із твого чоловіколюбства! Ти сам був богом, але не страхаючи ся богів, ти підніс безмірно честь людей, то за те тепер і мусиш мучити ся!” Коли Гефест розпав Прометея на скалі, прикувавши його кайданами і пробив йому бік, то Власть ще й насміває ся над Прометеєм і далі всі три слуги Зевса відходять. Прометей лишає ся сам, згадує всю свою долю й каже між инчим: „Я знав усе наперед! За те я прикований, що дав людям дарунок — вогонь, який служить їм учителем усякого майстерства! Боги мене ненавидять за мою велику любов до людей!”... Тут до Прометея приходять морські богині і потому сам батько їх Океан. Усі вони хоч і плачуть над долею Прометея, хоч і жалують ся на гордість і самоволю Зевса, та все таки докоряють Про-

метесви за непокірність Зевсови і намовляють його покорити ся. Але Прометей не піддає ся і серед мук радіє тому, що він виратував людей від скону і навчив їх розуму. „Люде були дурні, каже він: вони дивили ся, та власне нічого не бачили і слухали, та не чули, мов які сонні мари нічого не розбираючи. Не вміли вони будувати собі світлих домів, не вміли здобувати материялу на будинки, а жили в норах, мов комахня, та в темних печерах. Не вміли вони вирахувати по ознакам зиму чи квітчасту весну і богате овочами літо, поки я не пояснив їм рух сьвітил, для них таємний, схід і захід. До того я навчив їх рахунку чисел, складати букви і розвив їм пам'ять, матір усякої науки та вмілости. Я перший запряг у ярма худобу, аби вона служила людям тілом своїм яко заступник у найтяжчій роботі, запряг у віз гарних занузданих коней, що на них любо поглянути... Та слухайте ще: Перше, коли хто ставав хорий, то не мав лікарства ні відповідної страви, ні масти, ні напиту, і так люде вмирали без ліку, поки я не навчив їх намішувати поратівні ліки, якими вони боронять себе від слабостий... Я перший найшов під землею для людей мідь, залізо, срібло й золото... Сказати коротко: всі умілости для людей ідуть від Прометея!” На всі намови покорити ся Зевсови, Прометей відповідає: „Бийте поклони, моліте ся Зевсови, підхлібляйте ся йому, поки царює він, а для мене Зевс — ніщо!” Тут приходить бог Гермес, звичайний післанець або ангел Зевса, і починає картати Прометея та нагадувати йому муки, на які присудив його могучий Зевс. Прометей гордо відповідає йому: „Не проміняв би я моєї муки на твою службу. Ліпше служити сій скалі, ніж бути ангелом Зевсовим!” Гермес домагає ся, іменем Зевса, аби Прометей сказав свою тайну, бо инакше грозить новими муками: що Зевс провалить Прометея під землю на тисячі років, коли ж нарешті й витягне його на світло, то на те, аби орел клював йому печінку. Прометей усе таки не покоряє ся і справді провалює ся під землю.

Сим кінчить ся драма Есхила. Він написав ще другу: „Увільнений Прометей”, але вона пропала, як багато ин-

чих прекрасних грецьких книг, через те, що Греки ще не вміли печатати книг і книг було мало, бо були самі писані, а коли Греки стали християнами, то не лише не радо переписували свої старі до християнські книги, але ще й палили їх цілими складами (бібліотеками). В драмі „Увільнений Прометей” Есхиль певно показав, як Гераклъ помири́в Зевса з Прометеєм і людьми, але як він там се показав, ми не знаємо. А в драмі „Скований Прометей”, як ви бачили, Есхиль добре вставив, як усякі вмілости у людей йдуть одна за одною, коли лише люде сміливо беруть ся за діло. А в лиці самого Прометея, тай богів-слуг Зевсових, Есхиль добре змалював людське житє: Прометей то добра, розумна і самовільна людина, що боре ся з самовільним заздрим паном-царем, а Гермес показує нам взорець безсовісного слуги того пана, а Гефест такого, що й сам бачить де правда а де неправда, але не має стілько совісти, аби хоч не виконувати несправедної панської волі над своїм товаришем. В Океані й його дочках Есхиль змалював тоті великі купи народу, котрі бачать самі, чия правда, а чия кривда, котрі самі терплять від неправди, але не сьміють повстати проти неї, не розуміючи, що неправда тим тільки й держить ся, що люде на те дозволяють.

На скільки високо підняв ся Есхиль над думками диких людей, видно з того, що славний римський писатель Горацій, котрий жив 500 років після Есхиля, написав зовсім відмінні думки від тих, які Есхиль вкладає в уста Прометея. З сего видно, що хоч Римляне і вчили ся письменства від Греків, але ще їм просьвіта, можна сказати, не пройшла крізь шкіру, як се і в нас часто буває з людьми, що виглядають мов би то вчені й письменні. Бачите, приятіль Горація, также славний римський писатель, поїхав був морем у Грецію, то Горацій написав із за сего таке: „Даремно премудрий бог розділив країни одна від одно́ї морем, коли нечистиві кораблі перепливають води, до яких вони не повинні би і доторкати ся! Відважні люде, бажаючи про все довідати, рвуть ся до забороненого гріха. Відважний Прометей ошукав богів і приніс людям лихо. Після то-

го як він приніс вогонь з неба в хату, посуха і трясці пекучі розбігли ся по землі і прискоряють людям смерть, що до того була не скоро. Дедаль задумав літати по воздуху крилами, яких не дано людям (Греки розказували про такого майстра Дедаля, що буцім то поробив собі крила, але дуже приблизив ся до сонця, так що віск, яким були склеєні крила, ростопив ся і Дедаль упав. Геракля праця прорвала ся аж до Тартару. Нема нічо недосяжного для людей! З дуру ми ліземо на небо і своїми гріхами не даємо Зевсови покласти свої гнівні блискавки!”

Ми виписали тут Горацієві слова між инчим і через те, що подібне можна почути часто й тепер. І тепер є багато людей, котрі кажуть, що бог карає нас усяким лихом тому, що люде дуже стали сьміливі: і морями плавають, і на гори вилазять, і землю в середину прокопують, і по воздуху літають, і зорі на небі перелічують, і що певно се діє ся перед кінцем сьвіта, коли бог ще дужче покарає грішних невольним огнем. Горацій жив перед нами тому дві тисячі років, а говорив подібне про гріхи людські від часів Прометевих. То можна думати, що кінець сьвіта ще не близько, а тим часом розумніщі люде не перестають сьміливо, як Прометей, доходити до всего на сьвіті своєю власною пробою, себто вільною наукою!

5) Пізніщі поясненя до оповіданя про бога Ягве і першу пару людей.

Коли жидівські попи та вчителі (рабіни) звели до купи біблійні книги, зо 300 років перед Христом, то стали навчати, що то слово боже, в яким не можна вже змінити ні одної букви. Від тоді Жиди вже не сьміли перемінити що, або додати в оповіданю про бога Ягве і першу пару людей. Але все таки з часом і серед просьвіченіщих Жидів перемінили ся думки про бога, особливо тоді, коли Жиди стали перемішувати ся з просьвіченіщими народами, між инчим і з Греками, що почали оселяти ся по морському березі коло жидівської землі, та вкупі з Жидами і в сусідній землі єгипет

ській і инчих. Такі мішані Жиди вже говорили по грецьки і Біблію читали в грецькому перекладі, де вже і бог їх перестав звати ся особним іменем Ягве, а звав ся загальним іменем Господин або Пан (Господь, як се перекладено в наших церковно-славянських книгах). Серед таких погребених Жидів по-малу виросла і нова віра християнська. А що тоту віру християне хотіли все таки звязати зо старою жидівською Біблією, то старали ся помирити старі біблійні оповідання з новими думками про бога таї з тими споминами, до яких уже звикли Жиди, читаючи грецькі книги.

Як відомо, віру християнську почав проповідувати серед Жидів учитель Ісус, із міста Назарета. Він навчав, що зо старих жидівських заповідей, написаних у біблійному законі, найважніщі дві, „перша: „Люби пана бога твого всім серцем твоїм, усею душею твоєю, всею силою твоєю; а друга: Люби земляка твого як самого себе”. Инчі заповіді, особливо про пости, приноси та обряди церковні Ісус не вважав за обовязкові. До того він додавав, що бог — батько людям і що скоро настане царство боже. Серед Жидів і перед тим були такі, що казали подібне про царство боже — наприклад Іван Хреститель, що певно був учителем Ісуса; а дехто казав, що царство боже прийде тоді як появиться ся на чолі Жидів помазанник, або по жидівськи мессія, а по грецьки христос.

Треба се пояснити троха докладнійше, хоч через те ми мов би то й відійдемо на бік від головної річи. У старих Жидів був звичай виливати на голову трохи олію тому, кого клали царем, або найстаршим попом. Через те Жиди звали таких начальників помазанниками. Сей звичай перейшов і до християн, лише з тою відміною, що у них не льлють олій на голову, а мажуть ним особним пензлем. І у християн звуть царів помазанниками божими, хоч не сьміють звати по грецьки христами, бо се слово стало вживати ся у християн виключно про Ісуса (з речткою, в грецькій землі, то й тепер мусять звати і царя христом). В одній біблійній книзі, пророка Ісаїї, навіть чужого царя, персидського, Кира, названо мессією — помазанником божим, за

те, що він випустив Жидів із країни, куди насильно переселили їх царі вавилонські, забравши їх у полон, і позволив їм заложити під його підданством своє попівське царство, Пізніше, як те царство підпало під руку грецьких царів, а потому римських цісарів, то деякі Жиди почали ждати осібного помазанника божого, що поновить вільне жидівське царство. А дехто привязував ту надію до тої, яку мали вчителі жидівські після вавилонського полону, себ то, що настане колись знову царство жидівське, таке, що Жиди, котрі поклоняли ся чужим богам або взагалі неправедні тай усі вороги Жидів будуть знищені, а праведні, Жиди стануть кермувати сьвітом, і при тім навіть умерлі з них ожиють, усі народи пристануть до віри в жидівського бога, і тоді настане мир і правда на землі. Пізніше дехто почав звати таке майбутнє жидівське царство божим царством.

Певно, що значна частина Жидів, котрій подобали ся проповіді Ісуса і котра чула від него про царство боже, почала вважати його за месію, що поновить і царство жидівське, бо римське цісарське начальство налякало ся того і наказало замучити Ісуса на шибениці — стовпі, котру звали тоді хрестом — написавши над тим хрестом вину мученика: „Цар жидівський”. Певно, що против Ісуса були й жидівські попи та архиєреї, невдоволені його легковажанєм старих жидівських приписів і звичаїв, і раді були його карі, а може й донесли на него римському начальству. Ученики Ісусові і після його кари вірили, що він месія-христос, помазанник божий, котрого не признав лише гурт Жидів, і ждали, що він знову прийде на землю і приведе царство боже, або, як почали казати пізніше, царство небесне, для тих, хто його признає, з Жидів, а потому й з Греків і взагалі з чужинців, яких багато привернув до віри в Христа і в царство боже погречений Жид Павло Апостол. Трохи пізніше християне вже почали вважати Ісуса Христа за осібного сина божого, що народив ся від духа божого і чистої дівчини Марії. Християнські учителі почали навчати, що Ісус Христос приходив на землю і перетерпів муки і смерть задля того, аби поправити те лихо, яке спричинив вуж, підвів

ши перших людей не слухати бога. Про вужа-ж сего ще не ред тим почали казати просьвічені, погречені Жиди, які вже встидали ся старого оповідання про те, як то проста животина та всьмілила йти проти бога, — що се не простий вуж, але диявол, себто супротивник божий, що був перше найстарішим ангелом, але схотів бути вищим від бога, а коли бог його скинув із неба і сотворив людей, то він завидував їм і підвів їх під гріх, і через те увійшла в сьвіт смерть. (Думку про супротивника божого, що нападає на бога й людей в образі величезного вужа і zarazом ящірки — дракона, що ніс у сьвіт смерть, узяли Жиди від Персів, як се видно з порівняня старих персидських сьвятих книг із жидівськими). Християнські учителі развили далі сї думки пізніших Жидів про диявола і звязали їх із думками про Христа. Вони почали навчати, що Ісус Христос родив ся від бога-отця ще перед віками, перед сотворенем ангелів і сьвіта, яко слово, або розум божий, яким бог і сьвіт сотворив. (Про те, що й сам бог розум або слово, навчали деякі грецькі учителі ще за часів Есхиля, себ-то 450 до 500 років перед Ісусом Христом; а про те, як слово й розум родить ся від бога і творить сьвіт, навчав незадовго перед Ісусом погречений Жид Фільон. Завважимо, що в грецькій мові розум і слово значить то само). От сей би то син божий Розум-Слово, будучи чоловіколюбцем, не міг бачити лиха, яке зробив людям диявол, і схотів родити ся ще й яко людина Ісус від Марії, став богочоловіком і витерпів муки і смерть, аби тим узяти на себе кару за всіх людей і дати богу-отцю викуп за них; умерши на хресті, він потім устав із мертвих і побідив смерть, спустив ся в Тартар або Ад (остатнім словом старі Греки звали бога царя підземного), подужав там диявола й вивів відти першу пару людей і всіх праведних.

Так то християне, погречені Жиди й чисті Греки, що пристали до них, почали вяснювати старе біблійне оповідання про бога і першу пару людей, прикладаючи його до нових думок про бога-батька та до споминів про жите Ісуса Христа й переносючи сюди багато грецьких думок про Геракла, Прометея, Хирона й т. п. Та все-ж таки старе біблій

не оповідане жило й серед християн і впливало на людську думку, тим більше, коли люде бачили, що й після Ісуса Христа люде вмирали тай не всі стали праведними і навіть християнами, а Ісус-Христос не приходить знову на землю з царством небесним, про яке перші ученьки Ісусові писали, що воно прийде скоро, так що навіть не всі свідки першого приходу Ісуса-Христа встигнуть померти. З часом учителі християнські перенесли царство боже або рай із землі на небо і почали навчати, що туди дістане ся лише той) хто сповняти ме численні заповіді церковні, а що інші люде, особливо всі не-християне, себ-то найбільша частина людей, лишать ся в руках диявола й будуть мучити ся від гріха першої пари людей — непослуху богови, що заборонив їсти овочі дерева знатя й не можуть визволити ся від се го, як кажуть, первородного гріха. Були такі учителі християнські, як наприклад святий Августин межі католиками та Кальвін межі протестантами, котрі навіть казали, що й християнин, який найліпше сповняти ме всі заповіді церковні або Христові, не може бути певним, чи спасе ся і визволить ся від пекла. Ті учителі казали, що первородний гріх зопсував на віки природу людську, на віки розгнівав бога, так що тепер спасенє людське залежить зовсім не від того що робить людина, а лише від ласки бога, який наперед назначив хто спасе ся і дійде до раю, а хто ні і буде в пеклі. То-ж людям не лишає ся нічого тільки плакати над своїми гріхами й надіятися тільки на ласку божу. Аж не дуже давно учителі Кальвінців пристали на те, що не треба домагати ся від усіх своїх одновірців згоди на такі думки про назначенє наперед (предопреділенє) і ласку божу, а треба позволити кожному думати про се так чи инакше, аби діла його були відповідні до заповідей Христових.

Так то довго панували над думкою людською старі оповідання про заздрість божу, та ще й тепер панують вони над думками багатьох людей. Між инчим оповідання сї виясняють ся ще й так, що мовляв, гріх і всяке лихо вийшли не лише через непослух божій волі, котру люде мусять винувняти, хочби яка вона була, а власне через те, що люде хочуть

знати добре і зле, доходити до знатя своїм розумом, пробою, наукою. Розум, кажуть, се повстане против бога, наука — від диявола! Кажуть, що бог не хотів, аби люде знали про добро і зло, власне тому, що проба й наука принесуть людям багато помилок і горя, тим часом як липаючи ся так діти, ні про що не думаючи, люде будуть щасливі. І тепер, кажуть, людям найліпше не здавати ся на свій розум, а слухати того, що бог каже. Але тепер бог не ходить по землі сам і не говорить із людьми лице в лице, то кажуть, люде не можуть довідати ся самі що їм робити, а можуть дізнати ся про се лише від посередників межи богом і ними, від попів, що вияснюють людям і слово боже — святе письмо. Таким чином, рація старого оповідання про бога Ягве і перших людей зводить ся на думку, що людям треба стерегти ся власного розуму, вільної науки, а в усеми здати ся на попів. У нас більшу частину людей з давна привчили так думати.

6) Людський поступ через науку і вартість оповідань / про Прометея.

Вже на примірі Горація ми бачили, що були з давна на віть письменні люде, котрі вважали розум людський і науку за гріх. Тим часом, также вже здавна, почала рости серед людей купа таких, що кладуть вагу власне на вільну пробу, на науку і від неї ждуть усякого щастя людям. Явний початок таких свідомих думок можна побачити ще серед старих Греків, таких як Есхиль, що так уславив Прометея. Дійсно, ще від того часу, коли люде насміїли ся приступити до вогню й навчили ся ним орудувати, почала ся серед них, хоч ще не свідомо, власне проба й наука. Та проба дала людям усякі струменти, дала людям можливість їздити по землі й по воді, приглядати ся чужинцям і навчитися від них того, що вони вигадали. Вже Есхиль завважав як те все звязано одно з одним, але Есхиль помилив ся, йдучи за старими оповіданнями, в тім, що буцім усе вигадав один Прометей і відразу. Те все вигадали люде поступенно, довгою пробою й наукою один від одного.

В часи Есхила наука серед Греків уже була піднесла ся високо власне через те, що Греки тоді ходили морем і сухою землею в инчі сторони, де наука почала ся раніше: в Єгипет, Вавилон, що тоді всі зведені були в велику державу Персидську. В тих сторонах наука почала ся давно — ще кілька тисяч років перед Христом. Там пороблено на землі великі камінні та цеглові будинки, вираховано хід важніших зір по небу, і по тому поділено рік на місяці й тижні, там вигадано й письмо, зо 5.000 років перед Христом. Але в тих сторонах наука була залежна від царів і переважно в руках попів, а царські урядники та попи не дуже старали ся ширити науку серед простих людей, та бояли ся розбирати розумом усякі справи що до уряду та віри, і не радили дружити з чужевірцями. А у Греків виробили ся вільні держави — республіки, де нарід управляв ся виборними урядами, де вільно було кожному говорити і вчити і не було сильного попівства і наукою займали ся сьвітські люде: купці, мореплавці, майстри й иньші. Через се Греки звели до купити, що знали перед ними инчі народи, і заклали вільну науку. Сим початком вільної науки старі Греки, хоч і почали займатися наукою пізніше ніж деякі инчі народи і вивчили ся писати всего з 800 або 1000 років перед Христом, не забаром перегнали в науці всі инчі народи і всіх учителів.

Коли Греки розселили ся по богатых сторонах Азії, Африки і по південних морських берегах нашої Європи зо 300 років перед Христом, то грецька наука з її мовою стала, можна сказати, всесвітною. Від Греків почали набирати науки і Римляне, що саме в часи перед Христом звели в свою державу багато країн Європи, Азії й Африки, з чого пішло те, що в західній Європі римська або латинська мова стала также сьвітовою. Наука в ті часи значно посунула ся наперед. Але незабаром на римську державу почали набігати дикі народи німецької, славянської й инчих пород і після 500 років зовсім розвалили ту державу і дуже понизили просьвіту. А до того ще по християнському сьвіті складало ся нове попівство і дуже розширила ся думка, що вільна наука то повстане проти бога. Ми вже казали, що навіть

Греки, ставши християнами, палили свої старі до-християнські книги. Почали ся тоді так звані середні віки, що тягли ся коло 1000 років. Тоді стара грецька наука вдержувалася і помалу посувала ся наперед лише серед магометанців Арабів, що переклали важніші грецькі наукові книги на свою мову. Від них почали ті книги дуже помалу переходити знову в західню Європу, де їх переклали з арабських перекладів на мову латинську.

Помалу знову почала зростати у християнських народів пошана до науки і до старих латинських і грецьких книг, котрі донеде переходували ся і перешисували ся по монастирях, хоч найбільше для вирави в мові (бо в церквах християнських усе вживали ся старі мови: грецька і латинська), а не для річей, про котрі вони розказували. Та все таки тим черцям треба подякувати за таке переховане книг. Швидше пішла наука, коли в Європі пригадали спосіб печатати книги. Тоді багато старих до-християнських книг, грецьких і латинських відразу розширили ся не лише серед духовних, але й серед світських людей. Стало ся се коло 450 років перед нами. Сю добу звуть тепер нові на родини наук і вмілостей, а віки від тої доби до нашої звуть ся нові. Від тоді наші європейські люди об'їхали чужі сторони ще більше ніж старі Греки, уже всю землю, почали скрізь оселяти ся, взнали звичаї й письма всіх народів, старі й нові, і виробили собі справді всесвітню науку. Між инчим учені Європейці почали рівнати віри всіх народів, їх заповіді й церковні віри обряди і завважали, що в усіх вірах просвіщеніших народів багато спільного, що ріжнять ся віри на світі більше церковними обрядами та урядами, а в заповідях про те, як треба жити з людьми, бодай зі своїми, всі віри згоджують ся на заповідь, котру ще 550 років перед Христом говорив китайський учитель Конфуцій, а то: Не роби другому такого, чого ти не хотів би, аби робили тобі. Навіть дикі народи, що не мають святих книг і грубо думають про богів, наближають ся до таких думок.

Пізнавши так усі віри на світі, вчені Європейці поча

ли думати, що нема рації ненавидіти чужевірців, що здибаючи ся зо всякими людьми, треба дивити ся головню на їх учинки, і коли ті вчинки добрі, то нема рації думати, буцім те чужовірці прокляті богом лише за те, що у них не такі церковні обряди як у нас. Через се думки про те, що бог у взагалі прокляв землю і всіх людей, або яку частину їх, були зовсім підрізані у просьвічених Європейців новою наукою про жите ріжних народів і про їх віру. Просьвічені Європейці дійшли помалу до думки, що всі люде на сьвітї не лише рівні по натурі (се вже казали просьвічені Греки та Римляне), але й що всі рвуть ся по своєму до правди і всі можуть бути з часом однаково розумні.

Окрім того, власний догляд як живуть ріжні народи на землі, від найдикших до найпросьвіченійших, та й читанє записів про жите людей у старі й нові віки по всіх країнах (та наука, що звуть історією), показали, що хоч не всі, то бодай деякі люде, живуть чим раз ліпше, стають розумніщі і добріщі, та що все те стало ся через зріст у них власної проби, вільної науки. Правда, змагаючий дійти до всего своєю пробою та розумом, люде не раз помцляють ся і через те терплять не раз нове горе. Ба, колиж инакше не мож на дійти до правди, та така вже й людська натура, бо навіть дитина ніколи не зрікає ся проби і не може напрімір инакше дізнати ся про те що горяче а що студене, як перше пошкни собі руки. Ось чому даремно лякають людей помилками науки або тим, що вона не від разу дає людям явну користь, як напр. инча ручна робота на полі або що. А так ви ступають проти науки не самі ті, що хочуть явно панувати над другими, але й деякі добрі люде, що щиро люблять простих людей. Так напр. робить звісний московський писатель Лев Толстой, котрого книжки перекладають ся і на нашу мову, або ширять ся між нашим народом на Україні по московськи. Толстой написав осібну книжочку, де розказує, як Іван дурень, що працює лише руками, висьмівав чорта, що обіцяє людям показати як працювати головою. Книжочка ся, як бачите, хоче доказати, що праця головою, себто самим розумом, праця наукова — все від чорта, але від ду

же дурного. Забув Толстой, що наприклад для того, аби вигадати плуг, яким тепер може орати всякий Іван дурень, треба було колись попрацювати головою, й певно не один чоловік, що пробував хліборобства, коли всі інші люди знали лише лови звірів та скотарство, вважався і чортом і дурнем.

Ми вже показували на примірі дитини, що проба, себто початок праці головою, науки лежить у природі людській і ніякими намовами проти неї не вибеш її з людей. А далі: проба, наука, хоч не відразу доводить людей до правди, хоч по дорозі дає людям і помилки, а іноді й горе, — але лише пробою та взаємною наукою люди доходять до правди. І хоч і тепер ще багато лишається людям узнавати, багато треба праці, аби всі люди жили щасливі, та все таки придивляючись як живуть різні народи на світі, і читаючи як вони жили від найдавніших часів аж до наших, побачимо, що в життю людським іде поступ до лішого. З сего про свічені люди виводять надію, що колись, то буде добре всім жити на землі. Тоді всі люди будуть щасливі, але не так як діти або ліпше сказати як звірі, що бувають довольні своїм станом (звісно, поки їх що не вдарить) — через те власне, що не знають що добре а що зле, а будуть люди щасливі власне знаючи добре і зле, вміючи вбільшувати добре і вменшувати зле. То буде рай на землі, такий, який можливий для смертних людей, хоч не такий, який колись уявляли собі старі Греки або Жиди, складаючи собі оповідання про перших людей.

Ми в окремій книжочці розкажемо як вирости серед людей думки про поступ і про будуще щастя на землі, після тих думок, які мали люди про колишній рай, котрий вони буцім то втратили, між інчими через цікавість жіночу та не послух богови. На тепер досить буде показу, яку рацию мали й мають у людей старі оповідання про богів і перших людей та яка різниця тих оповідань від думки про поступ у життю людським. Як було показано вище, старі оповідання жили довго, прилагоджувалися до нових думок і одні з них шкодили поступови, а другі посували його, бо одні придав

лювали в людях пошану до себе, особливо до свого розуму, а другі вбільшували її.

Грецькі оповідання про Прометея, особливо такі як Есхилево, посували поступ людський і через те вони й милі всім просвіченим людям. Давно вже ті люде перестали вірити, що був колись особисто такий бог чи чоловік, на имя Прометей, що дійсно приніс людям із неба вогонь та навчив їх різних уміlostей і наук. Имя Прометея стало для просвічених людей іменем усього поступового: сьміливої думки, доброго серця, твердості духа та безстрашности. А имя Зевса стало ознакою всего противного поступови, всего що держало й держить людей в неволі. Людям мило славити Прометея й проклинати Зевса, або сьміяти ся над ним, що таки стає не так, як він хотів, що люде таки увільняють ся від него і стають щасливіщі через свій власний розум і любов до других людей.

Ось чому й доси писателі усіх просвічених народів залюбки розказують по своєму оповідання про Прометея. Добре виложив нові думки про него новий німецький письменник Гете у вірші під назвою „Прометей”. Осьде та вірша в перекладі на нашу мову:

„Покривай твоє небо, Зевсе, туманами хмар і покажуй свою силу над дубами та гірськими верхами, мов те хлопця, що збиває головки з бурянів! А все-ж таки ти мусиш по-лишити мою землю і мою хату, котрої ти не будував, і моє-огнище, котрого світлу в мене ти заздриш!!

„Я не знаю нічого нещаснішого під сонцем як ви, боги! Ви годуєте мізерно ваше величество жертвенними вогнями і парою молитов; ви голодували би, як би не було дітей та жебраків, дурнів, повних надій на вас!

„Як я ще був дитиною, не знав я, куди звернути ся, то звертав я блукаюче око до сонця (на небо, до богів), так мов би там було вухо, що могло вислухати мою жалобу, або серце, що могло пожалувати прибитого.

„Хто-ж мені поміг проти насильства велитнів, хто ме не поратував від смерти, від неволі?”...

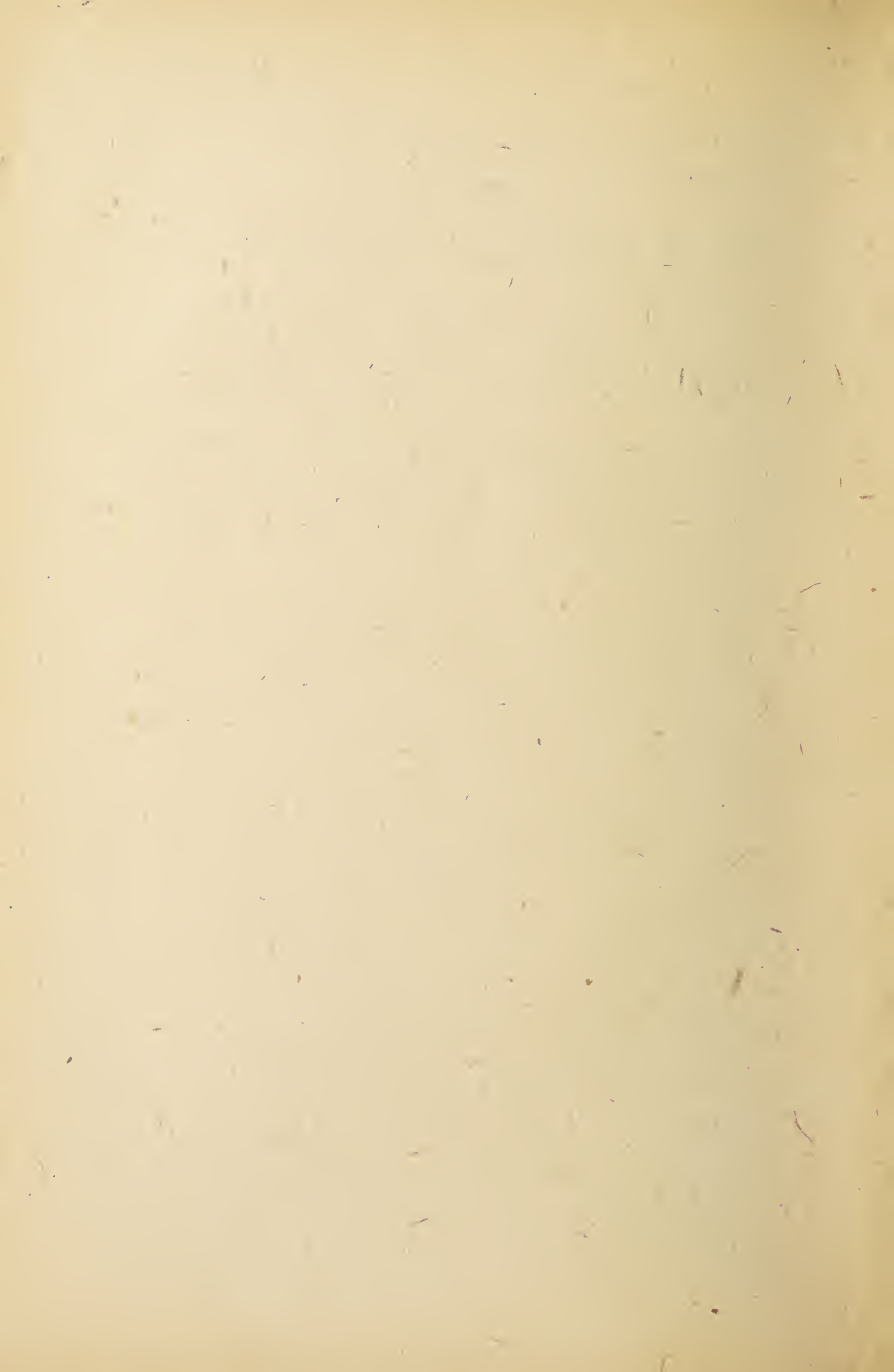
„І я мав би шанувати тебе, Зевсе! За що? хиба ти коли вменшив біль прибитому? хиба коли спинив сльози засмученого?...

„Або може ти думав, що я стану ненавидіти жите, тікати в пустиню, через те, що не сповнили ся всі мої квітчасті мрії?“

„Осьдечки я сиджу, виробляю людей мені подібних, таку породу, що буде мені рівна, що терпітиме лихо, плакати, але вживатиме й доброго і радіти і не звертати на тебе уваги так само як і я!“

Не важко завважати, в чім новий писатель пішов далі старого Есхила: своїм Прометеєм Гете хотів сказати, що люде повинні цілком надіяти ся лише на себе самих, на свій розум та на свою любов один до одного.

Бібліотека

„Канадийского Фармера“.

Канадийський Фармер найстарша газета в Канаді котру читає приблизно 15.000 людей видав ряд гарних книжок для ширеня просвіти і науки серед наших поселенців і видає що місяця 2 або 3 книжки. Дотепер вийшли:

Ч. 1).	Наука і Ціль Життя.....	10ц
Ч. 2).	Національні Відносини в Бельгії. — Богдан Хмельницький в Галичині.....	15ц
Ч. 3).	Що Кождий Фармер Повинен Знати. — Практичний підручник для кожного фермера.....	25ц
Ч. 4).	Семен Палій Герой Українського Народу. — Перемога Хмельницького під Збаражем.....	10ц
Ч. 5).	У зарані Слави. — Оповідання з життя українських князів. — Ціна.....	15ц
Ч. 6).	Борба Світів. — Фантастична повість.....	40ц
Ч. 7).	Маруся. — Присвячує ся Анні Григоріївній Квітці.	25ц
Ч. 8).	В Неділю Рано Зіле Копала. — О. Кобилянська....	75ц
Ч. 9).	Як жив Український народ	15ц
Ч. 10.	Природна метода лічення	15ц
Ч. 11.	Наука про народне господарство	60ц
Ч. 12.	Герой капіталу	30ц
Ч. 13.	Дві могили	10ц

Канадийські Оповідання. — Збірка гарних оповідань з канадийського життя. — А. Новак..... 15ц

КОЖДИЙ УКРАЇНЕЦЬ ПОВИНЕН ЧИТАТИ

„Канадийский Фармер“

Є се найстарша, і найбільша, національна, популярно-просвітна й політична часопись для всіх верств Українського Народу, а виходить у Вінніпегу кожного тижня в п'ятницю.

ХТО ЩЕ НЕ ЧИТАВ

„Канадийского Фармера“

НЕХАЙ ЗАПРЕНУМЕРУЄ ЙОГО СОБІ ВИСИЛАЮЧИ
ЛИШ \$2.00, НА АДРЕСУ:

CANADIAN FARMER

P. O. Box 3656 St. B. Winnipeg

А буде отримувати часопись через цілий рік.

ВЕЛИКА БІБЛІЯ

1073 сторін друку, мовою чисто Українською; містить: св. Письмо Старого і Нового Завіта, всі книги Мойсея, всіх Пророків, Євангелія і всі послання Апостолів, дальше родинну літопись. — В гарній скіряній оправі. — Ціна..... \$3.00
Оправлена в полотно..... \$1.50

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТУ

Всі Євангелія і всі Послання Апостолів, 500 сторін..... 35ц

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТА

По українськи і по англійськи, то є, що можна читати по українськи і по англійськи. — 187 сторін. — Ціна..... 85ц

Хто ще не читав хай собі прочитає книжочку котра переведена в 104 мовах. — Тепер кождий Українець може її читати, а се:

Путь Паломника (Богомольця)

ІЗ СЕГО СВІТА В БУДУЧНИЙ СВІТ.

Вона обнимає 248 сторін великої вісімки, має 37 дуже цікавих образків і надрукована на міцнім і гладкім папері, оправлена в дуже гарні полотняні краскові окладинки, на котрих золотими буквами витиснена назва книжки і образок. Се в дуже цікаве і духовно користне читане 104. народи її мають, тепер має її український народ. Она написана в англ. мові вже 300 літ тому назад і доси свіжа, нова і користна для кожного, хто лише її читає. — Ціна сеї книжки є..... 75ц

Житє Ісуса Христа.

ЧИ ВИ ВЖЕ ЧИТАЛИ СЮ КНИЖКУ?

Если ні, то старайтеся її купити, поки є на продаж, щобисьте опісля не жалували. Такої книжки не дістанете ані в старім краю. Має вона 300 сторін друку і 73 образків друкованих на грубім папері. Книжка та написана чистою народною мовою, що кождий дуже легко її зрозуміє. — Ціна..... \$1.25

Новий завіт Н. І. Х.

Написаний в двох мовах: старо-руській і українській. На українську мову переклав Новий Завіт один з наших найбільших письменників П. Куліш, при співучасті вченого Пулюя. Крім чудової української мови визначає ся се видане Нового Завіта замітками і потрібними поясненнями. Книжка друкована на дубім папері і великими читкими черенками; має 992 сторін великої вісімки. Є се найліпше видане сего теору О. А. Барвінського. — Ціна тепер лиш..... \$3.00

Кождому потрібно книжки.

Порадник гігієнічно лікарський.

ПРОВІДНИК ГІГІЄНІЧНО-ЛІКАРСЬКИЙ.

Недуги пошестні. — Зладив др. Евген Озаркевич, директор
»Народної Лічниці« у Львові.

Попри інші порадики почало Тов. »Просвіта« видавати в сім році лікарський порадики. Яко перше число сего видавництва вийшла праця д-ра Евгена Озаркевича про »Недуги пошестні«. Обговорено докладно в сій книжці сі недуги, які узнані за пошестні і проти котрих поширеню власти виступають. Подрібно обговорені тут: кір, дифтерія, шкарлятина мумс, дизентерия, коклюш, дур черевний і пятнистий, віспа звичайна і вітрова, пошестне запалене мозково-стрижєвих опон, хелера азійська і домашня, чума. В другій части книжки подано способи поборування пошестних недуг враз з відносинами законними постановами. Книжка ілюстрована. Повинна найти ся в кождім громадським уряді, в кождій шкільній бібліотеці, в руках кождого інтелігента, що живе серед народа і у просьвічених селян. Ціна брошури 50ц

В оправі в полотно коштує всего..... 75ц

ПОРАДНИК ЛІКАРСЬКИЙ В НАЙВАЖНІЙШИХ НЕДУГАХ.

Зладив др. Евген Озаркевич.

Дешева ся брошура є немов дальшим тягом повисшої книжки, бо обговорює коротко а ясно інші недуги: біль гелови, зімліне, жовтілиця, зубковане дітий, кашель, колька в боці, кровоток і т. и. недуги, що часто лучають ся в кождій хаті. З огляду, що ціна брошури дуже мала, а подано в ній вказівки, як можна собі поради в сих недугах, поручаємо її кождому. — Ціна лише 10ц

RUSKA KNYHARNIA

848-850 Main St.,

Winnipeg, Canada.

СПІВАННИКИ

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ
і інших видавництв.

Наша Дума

Українсько-Руські народні пісні. Зібрав і для хору уложив
Філярет Колесса.

Наша Дума містить майже виключно українсько-руські народні пісні т. є. такі, що їх складає і співає сам народ. Се зараз перша збірка народних пісень в чотириголоснім хорівім укладі. Цілю сього видання — як зазначає композитор — є подати укр. співучим кружкам свіжий а до того пито-мий корм; щоби наші співаки через свою рідну пісню підносили народного духа і помогли зрозуміти та оцінити широким масам нашого укр. громадянства велику вагу і красу народних пісень.

Наша Дума ділить ся на дві головні часті: I. мішані хори, II. мужеські хори. Кожда часть обнимає 25 пісень на чотири голоси. Поодинокі пісні сеї збірки, споріднені з собою тонаціями лучать ся в малі групи так, що можна їх співати разом мов малі вязанки пісень. Групи сї зазначив композитор у змісті скобками.

Всім укр. драматичним а взагалі всім укр. співучим кружкам поручаємо сей збірник горячо. — Ціна..... \$1.50.
Найкрасші народні дівочі пісні..... 25 ц
Збірник народних пісень і дум..... 30 ц
Пісні про Канаду і Австрію..... 40 ц
Коломийки, Думки, Шумки..... 15 ц
Збірник найкрасших українських пісень..... 25 ц
Новий збірник народних пісень, дум, думок, коломийок і пісень весільних 25 ц
Січовий Співаник. — Ціна..... 25ц.
Український співаник, 176 сторін..... 40 ц
Робітничі пісні, (всі старокраєві)..... 25 ц
Пісні Рекрутські до маршу на ногу і пісні жартобліві.... 20 ц

КВАРТЕТИ

Українських Народних Пісень на мішаний хор. — Зібрав і обробив О. В. Стех, ч. св. В В се є одинокє українське виданє.. 50ц

RUSKA KNYHARNIA

848—854 Main St.

Winnipeg